

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Бучин М. А.,

доктор політичних наук,

професор кафедри політології та міжнародних відносин

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0001-9087-5123

buchyn@ukr.net

Данчук Г. Д.,

студентка кафедри політології та міжнародних відносин

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0003-4827-5663

galinad130102@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню особливостей дотримання принципу гендерної рівності під час виборчого процесу. Основну увагу автори звертають на механізми, які дають змогу забезпечити рівні умови участі у виборах та рівні можливості бути обраними до представницьких органів влади для чоловіків та жінок. Серед основних механізмів, які сприяють дотриманню принципу гендерної рівності під час виборів, дослідники виокремлюють такі: законодавче закріплення гендерної рівності у національному чи міжнародному законодавстві; застосування гендерного квотування; функціонування спеціальних інституцій, які стежать за дотриманням принципу гендерної рівності загалом, та у виборчому процесі, зокрема та ін.

Автори наголошують на тому, що одним із найбільш поширених та ефективних є механізм гендерного квотування, який може передбачати резервування місць у виборному органі влади для представників певної статі або ж наявність квотування під час формування виборчих списків. Квотування виборчих списків може бути добровільним (політичні партії застосовують його з власної ініціативи) або ж примусовим (квоти у виборчих списках встановлюють державою та повинні виконуватися всіма учасниками виборчого процесу).

Дослідники зазначають, що законодавче закріплення принципу гендерної рівності під час виборів є важливим як вказівник до дії, який формує поле для правових відносин. Однак воно повинне доповнюватися механізмами, які забезпечують його дотримання на практиці. Ними можуть бути спеціально створені інституції, які моніторять стан дотримання гендерної рівності під час виборів, а також (як наслідок такого моніторингу) механізми стимулювання чи покарання за дотримання чи недотримання принципу гендерної рівності у виборчому процесі.

Ключові слова: гендерна рівність, механізми забезпечення гендерної рівності, гендерне квотування, виборчий процес, виборчі списки, демократія.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що у сучасному світі важливою ознакою демократичного розвитку будь-якого суспільства є принцип рівності громадян перед законом. За умови його тримання всі громадяни є рівні перед законом, тобто від народження отримують однаковий обсяг прав і свобод.

Важливою складовою дотримання принципу рівності громадян є забезпечення гендерної рівності. Це особливо важливо, зважаючи на історичні особливості становлення принципу рівності, які передбачали привілейоване становище чоловіків впродовж більшості періодів існування людської цивілізації. Хоч у сучасному світі формально всі гендерні відмінності є нівельовані в більшості країн світу, проте на практиці в багатьох суспільствах наявні певні стереотипи і традиції, які не дають змоги жінкам повною мірою на рівні з чоловіками користуватися всіма наявними правами і свободами.

Важливою складовою гендерної рівності є політична рівність жінок і чоловіків. У свою чергу, рівні можливості участі в політичному житті чоловіків та жінок значною мірою визначаються наявністю чи

відсутністю електоральної гендерної рівності, яка передбачає не лише рівні умови участі жінок і чоловіків у виборчому процесі, але й рівні можливості бути представленими у виборних органах влади. Однак виборча практика багатьох країн світу (і України зокрема) показує необхідність запровадження спеціальних механізмів задля забезпечення гендерної рівності під час виборчого процесу. Відтак дослідження механізмів забезпечення електоральної гендерної рівності є актуальним та вимагає комплексного політологічного аналізу.

Джерельною базою для нашого дослідження стали аналітичні та наукові статті вітчизняних експертів, зокрема, І. Глиняного, Н. Жачек, А. Іовчевої, О. Марцеляка, О. Редчиць, О. Ярош та ін. Згадані експерти та дослідники розглядали питання гендерної рівності та гендерного розриву, аналізували вітчизняний та міжнародний досвід дотримання гендерної рівності в політиці. Також важливою складовою джерельної бази нашого дослідження стали міжнародні нормативно-правові акти, які регламентують питання гендерної рівності в політиці загалом, а також забезпечення рівних умов участі представників чоловічої та жіночої статі у виборчому процесі.

Незважаючи на доволі значну увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців до питання гендерної рівності, такий її аспект, як гендерна рівність у політиці, вивчається дещо меншою мірою. Ще менше уваги науковці звертають на дослідження електоральної гендерної рівності. Крім того, дослідники розглядають питання механізмів забезпечення гендерної рівності під час виборчого процесу часто лише побіжно, не аналізуючи ці механізми в комплексі. Відтак проблематика механізмів забезпечення гендерної рівності під час виборів потребує додаткового більш комплексного вивчення.

Мета публікації – здійснити наукове дослідження механізмів забезпечення принципу гендерної рівності під час виборчого процесу.

З метою забезпечення принципу гендерної рівності під час виборів держави застосовують численні механізми, які сприяють розширенню можливостей залучення жінок у політичну сферу загалом, а також – в електоральний процес, зокрема. Серед цих механізмів найбільше значення мають такі: закріплення у національному законодавстві принципу рівності прав жінок і чоловіків; ухвалення спеціальних законів на міжнародному рівні; утворення спеціальних інституцій, які займаються питанням гендерної рівності; запровадження гендерних квот, які гарантують певний рівень представництва жінок на виборах; дослідження стану гендерної рівності у конкретних країнах та ін. Зупинимось детальніше на аналізі згаданих механізмів.

Часто для того, щоб забезпечити гендерну рівність під час виборів, використовують спеціальні гендерні квоти. Вони є способом зменшення гендерної диспропорції та передбачають встановлення необхідної частки участі жінок у виборчому процесі, надання спеціальних пільг і заохочень у випадку їхнього дотримання (чи покарань у випадку недотримання) тощо (Гендерна, 2016).

Під гендерним квотуванням розуміють певну державну стратегію у сфері гендерної політики, яка має на меті збільшити гендерну рівність у виборах і політиці шляхом резервування певної кількості місць для осіб певної статі у виборчих списках, чи певної кількості місць у парламенті. Варто зазначити, що незважаючи на те, що гендерні квоти можуть застосовуватись і до чоловіків, і до жінок, але, зважаючи на домінуючу роль представників чоловічої статі в різних ешелонах влади і на політичній арені, гендерні квоти зазвичай існують насамперед для захисту прав саме жінок.

На сьогодні гендерне квотування використовується більшістю країн та поширене у всіх регіонах світу. Варто зазначити, що використання гендерних квот є тимчасовим механізмом, оскільки воно, насамперед, спрямоване на виправлення наявних у суспільстві стереотипів.

Гендерне квотування можуть використовувати як держава, так і політичні партії. У першому випадку такі квоти є загальнообов'язковими для усіх учасників виборчого процесу, у другому – добровільними. Формально вони можуть закріплюватись у Конституціях, виборчому законодавстві, спеціальних законах про рівні права і протидію дискримінації чи бути зафіксовані статутами політичних партій. Варто зазначити, що застосування політичними партіями власних гендерних квот є доволі поширеним явищем у сучасному світі (Глиняний, 2019).

Слід відзначити, що до законодавчо закріплених гендерних квот також відносяться зарезервовані місця та законодавчі кандидатські квоти. Їхня суть полягає у тому, що держава створює (резервує) окремі місця у парламенті, які призначені винятково для представниць жіночої статі. Відтак жінки конкурують під час виборів не з чоловіками за місця у парламенті, а між собою. Такі квоти застосовуються, до прикладу, у Бангладеші, Пакистані чи Руанді (Марцеляк, 2015).

Важливим є не лише формальне закріплення принципу гендерного квотування у законодавстві, але й реальне дотримання гендерних квот в електоральній практиці. Тут важливу роль повинна відігравати позиція і реакція відповідних державних органів на дотримання чи недотримання учасниками виборчого процесу принципу гендерного квотування. Такою реакцією на дотримання чи недотримання принципу гендерного квотування може бути стимулювання (у випадку запровадження

політичною партією гендерних квот) чи покарання (у випадку порушення політичною партією гендерного квотування) (Марцеляк, 2015).

Іншим важливим механізмом, що гарантує забезпечення принципу гендерного паритету, є його закріплення у численних нормативно-правових актах. Важливими документами у цій сфері є Міжнародний пакт про соціальні, культурні та економічні права (Міжнародний, 1973), Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Конвенція, 2013), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Конвенція, 1999), Конвенція про політичні права жінок (Конвенція, 1954), дослідження та висновки Венеціанської комісії щодо виборів (Європейський, 2009) тощо.

Питання гендерної рівності регламентує також Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних і суспільних рішень», прийнята у 2003 році. Документ рекомендує державам підтримувати гендерну рівність, захищати рівні політичні права чоловіків та жінок, заохочувати представниць жіночої статі брати участь у політичному житті, забезпечити можливість реалізації виборчих прав для жінок і чоловіків (Європейський, 2009).

Важливим механізмом дотримання принципу гендерної рівності загалом, і у виборчому процесі, зокрема, є функціонування національних та міжнародних інституцій, які, з одного боку, стежать за рівнем дотримання гендерної рівності, а з іншого боку, своєю діяльністю сприяють утвердженню рівних можливостей для чоловіків та жінок під час виборів.

Однією з міжнародних організацій, що займається дослідженням питання гендерної рівності у політичній сфері, а також спостерігає за проведенням виборів у різних країнах, і на основі цих спостережень досліджує їх особливості, є Міжпарламентський союз (Inter-Parliamentary Union – IPU). З часу свого заснування у 1889 році організація об'єднала 178 законодавчих органів різних країн світу. Міжпарламентський союз не тільки проводить численні дослідження, а й здійснює активну діяльність для забезпечення гендерної рівності у політиці. Він заохочує впровадження країнами гендерних квот, оскільки цей метод, на думку його членів, є найбільш дієвим для забезпечення гендерної паритетності. Окрім того IPU організовує двічі на рік Форум-жінок парламентаріїв, Бюро жінок-парламентаріїв та Зустріч жінок-спікерів парламенту (Gender-equal).

Впливовою організацією, яка досліджує проблему гендерної рівності, є IFES (International Foundation for Electoral Systems). Вона співпрацює більш ніж зі 145 країнами світу, в тому числі й з Україною. Ця міжнародна організація, головною метою якої є забезпечення права на вільні та чесні вибори, спонукає жінок брати участь у політичному житті. Найбільший акцент щодо співпраці організація робить щодо тих країн, де гендерна рівність тільки впроваджується (Гендерна).

Ще одним важливим інструментом сприяння збалансованості гендерного представництва в електоральному процесі є моніторинг стану дотримання гендерного принципу у кожній країні окремо та у світі загалом. До прикладу, щороку проводиться дослідження в рамках Глобального звіту про гендерний розрив (The Global Gender Gap Report). Звіт охоплює 4 сфери життя суспільства, в тому числі й розширення політичних можливостей (Жачек, 2021).

Останній опублікований звіт стосується 2021 року. Безсумнівним лідером вже декілька років залишається Ісландія, а країни Скандинавського регіону входять в першу десятку рейтингу. Що ж стосується України, то вона за результатами дослідження 2021 р. за показниками гендерного розриву посіла 74-е місце серед 156 країн світу, які були об'єктом дослідження. Однак більш важливим є той факт, що показник гендерного розриву в нашій державі суттєво зріс у порівнянні із 2020 р. Оскільки у 2020 р. Україна займала 59-е місце у загальносвітовому рейтингу країн, це означає, що наша держава опустилася аж на 15 позицій (The Global, 2021).

Можна припустити, що однією з основних причин таких негативних тенденцій щодо України стала неефективна боротьба з пандемією коронавірусу. Хоча у 2022 р. дослідження стану гендерного розриву ще не завершено, однак можна спрогнозувати, що у зв'язку із російською агресією проти України рівень гендерного розриву в нашій державі ще суттєво зросте.

Підсумовуючи, варто зазначити, що гендерна рівність є невід'ємною складовою демократії. Для її забезпечення часто застосовують спеціальні механізми, спрямовані на підвищення участі у політиці та виборчому процесі представників певної статі (насамперед жінок). Однак для ефективності згаданих механізмів їх необхідно застосовувати комплексно, враховуючи при цьому національну специфіку конкретної країни. Крім того, важливими є не лише формальні вимоги до забезпечення електоральної гендерної рівності, але й належне дотримання наявних вимог на практиці.

Також вкрай важливу роль у забезпеченні гендерної рівності у політиці та у виборчому процесі відіграє подолання наявних стереотипів про роль та місце жінок у суспільстві. Тому формування високого рівня політичної свідомості та культури громадян суттєво посилюватиме гендерну рівність у суспільстві.

Зважаючи на те, що в Україні спостерігаються тенденції до зниження рівня гендерної рівності (збільшення гендерного розриву), які у контексті російсько-української війни лише посилюватимуться, дослідження проблем та перспектив дотримання принципу гендерної рівності під час виборчих кампаній в Україні вбачається перспективним напрямком для наших подальших наукових досліджень.

Buchyn M., Danchuk H. Main mechanisms for ensuring the principle of gender equality in the election process

The article is devoted to the study of the peculiarities of the gender equality principle during the election process. The authors focus their attention on the mechanisms that ensure equal conditions for participation in elections and equal opportunities to be elected to representative bodies for men and women. Among the main mechanisms that promote adherence to the principle of gender equality in elections, researchers identify the following: legislative enshrinement of gender equality in national or international law; application of gender quoting; the functioning of special institutions that monitor compliance with the principle of gender equality in general, and in the electoral process, in particular, etc.

The authors emphasize that one of the most common and effective methods is the mechanism of gender quoting, which may include the reservation of seats in the elected body for members of a particular sex or the presence of quoting during the formation of electoral lists. Quoting of voter lists can be voluntary (political parties use it on their own initiative) or compulsory (quotas in voter lists are set by the state and must be enforced by all participants in the electoral process).

Researchers note that the enshrinement of the principle of gender equality during elections is important as a guide to action, which forms the field for relevant legal relations. However, it must be complemented by mechanisms to ensure gender equality in practice. They can be specially created institutions that monitor the state of gender equality during elections, as well as (as a consequence of such monitoring) mechanisms to encourage or punish for the compliance with or non-compliance with the principle of gender equality in the electoral process.

Key words: gender equality, mechanisms for ensuring gender equality, gender quoting, electoral process, electoral lists, democracy.

Література:

1. Гендерна рівність. *Офіційний сайт IFES*. URL: <https://ifesukraine.org/what-we-do/genderna-rivnist/>
2. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України / за редакції А. Чернової. К. : Заповіт, 2016. 244 с.
3. Глиняний І. В. Історія та розвиток гендерної політики у виборчому праві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Вип.3. С. 22–32.
4. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права* : матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи : пер. з англ. / за ред. Ю.Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. К. : Логос., 2009. 500 с.
5. Жачек Н. Gender Gap – 2021: Розрив збільшується, Україна втратила 15 позицій. *Веб-сайт 50vidsotkiv.org.ua*. 8 квітня 2021. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/gender-gap-2021-rozryv-zbilshuyetsya-ukrayina-vtratyla-15-pozytsij/>
6. Іовчева А.М. Гендерна рівність у політиці: теорія та практика. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер: Політологія*. 2009. Т. 122, Вип. 109. С. 88–92.
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06. 10.1999. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 02.10.2013. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
9. Конвенція про політичні права жінок від 07.07.1954. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156#Text
10. Марцеляк О. В. Правова природа й види цензів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33. С. 79-93.
11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 19.10.1973. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
12. Редчиць О. С. Міжнародний досвід забезпечення гендерної рівності у виборчих процесах. *Best practices of public administration: international experience*. Рига, 2021. С. 17–22. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/160/4720/9931-1>

13. Ярош О. Б. Гендерна політика Скандинавських країн: суб'єкти гендерних перетворень. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 17. С. 312–319.
14. Gender-equal IPU. *Офіційний сайт Inter-Parliamentary Union*. URL: <https://www.ipu.org/about-ipu/gender-equal-ipu>
15. The Global Gender Gap Report 2021. *Офіційний сайт Світового економічного форуму*. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021>

References:

1. Henderna rivnist [Gender equality]. *Ofitsiyni sait IFES*. URL: <https://ifesukraine.org/what-we-do/gender-na-rivnist/> [in Ukrainian]
2. Henderna rivnist i rozvytok: pohliad u konteksti Yevropeiskoi stratehii Ukrainy [Gender equality and development: a view in the context of Ukraine's European strategy] / za redaktsii A. Chernovoi. (2016). Kyiv : Zapovit, 244. [in Ukrainian]
3. Hlyniani I. V. (2019). Istorii ta rozvytok hendernoï polityky u vyborchomu pravi [History and development of gender policy in suffrage]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*, 3, 22–32. [in Ukrainian]
4. Yevropeyskyi demokratychnyi dorobok u haluzi vyborchoho prava: Materialy Venetsianskoi Komisii, Parlamentskoi Asamblei, Komitetu Ministriv, Konhresu mistsevykh i rehionalnykh vlad Rady Yevropy [European democratic achievements in the field of suffrage: Proceedings of the Venice Commission, the Parliamentary Assembly, the Committee of Ministers, the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe]: per. z anhl. / za red. Yu. Kliuchkovskoho. Vyd. 2-e, vypr. i dopovn. (2009). Kyiv : Lohos. [in Ukrainian]
5. Zhachek, N. Gender Gap – 2021: Rozryv zbilshuietsia, Ukraina vtratyla 15 pozytsii [Gender Gap – 2021: The gap is widening, Ukraine has lost 15 positions]. (2021). *Veb-sait 50vidsotkiv.org.ua*. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/gender-gap-2021-rozryv-zbilshuyetsya-ukrayina-vtratyla-15-pozytsij/> [in Ukrainian]
6. Iovcheva, A.M. (2009). Henderna rivnist u politytsi: teoriia ta praktyka [Gender equality in politics: theory and practice]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Ser: Politolohiia*, 122 (109), 88–92. [in Ukrainian]
7. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok [United Nations Convention on the elimination of all forms of discrimination against women]. (1999). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text [in Ukrainian]
8. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms]. (2013). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian]
9. Konventsiiia pro politychni prava zhinok [Convention on the political rights of women]. (1954). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156#Text [in Ukrainian]
10. Martseliak, O. V. (2015). Pravova pryroda y vydy tsenziv u vyborchomu pravi [Legal nature and types of qualifications in suffrage]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 33, 79–93. [in Ukrainian]
11. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava [International covenant on economic, social and cultural rights]. (1973). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text [in Ukrainian]
12. Redchyts, O. S. (2021). Mizhnarodnyi dosvid zabezpechennia hendernoï rivnosti u vyborchkykh protsesakh [International experience in ensuring gender equality in electoral processes]. *Best practices of public administration: international experience*. Riga, 17–22. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/160/4720/9931-1> [in Ukrainian]
13. Yarosh, O. B. (2009). Henderna polityka Skandynavskykh krain: subiekty hendernykh peretvoren [Gender policy of the Scandinavian countries: subjects of gender transformation]. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*, 17, 312–319. [in Ukrainian]
14. Gender-equal IPU. *Ofitsiyni sait Inter-Parliamentary Union*. URL: <https://www.ipu.org/about-ipu/gender-equal-ipu> [in English]
15. The Global Gender Gap Report 2021. (2021). *Ofitsiyni sait Svitovoho ekonomichnoho forumu*. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021> [in English]

Стаття надійшла до редакції 27.05.2022

Стаття рекомендована до друку 08.06.2022